



LATIFALARDA KULGI HOSIL QILISHDA PRAGMATIK INTENSIYALAR

Umaraliyeva Dildora Taxirjanovna

O'zbekiston xalqaro islom akademiyasi

"Chet tillar" kafedrası o'qituvchi-stajyor

<https://doi.org/10.5281/zenodo.7314942>

ARTICLE INFO

Received: 1st November 2022

Accepted: 09th November 2022

Online: 12th November 2022

KEY WORDS

Latifa, pragmatik intensiya, pragmatik qobiliyat, pragmatik ma'no, ijtimoiy-kognitiv nazar.

ABSTRACT

Mazkur maqolada latifalarda kulgi hosil qilishda pragmatik intensiya, latifalarda kulgi hosil qilishning rivojlanishi bolalarning pragmatik qobiliyatlari, go'daklikdan o'smirlikgacha bo'lgan davrda hazilni qadrlash va ishlab chiqarish rivojlanishi, shu jumladan hazil bilan bog'liq pragmatikani bolalarning tushinishi, bolalarda hazilning rivojlanishi bo'yicha tadqiqotlar haqida batafsil bayon etilgan.

Kulgu pragmatikaning markaziy jihatini ta'kidlaydi - kontekst va niyatlar so'zlarni tushinishda muhim ahamiyatga ega, faqat tom ma'nodan yuqori va undan tashqarida. Ob'ektni noto'g'ri belgilash (masalan, mushukni it deb atash) kabi juda oddiy hazilni ko'rib chiqing. Gapning faqat to'g'ridan-to'g'ri ma'nosiga tayanish xabarni to'g'ri bildirmaydi. Voyaga etgan adresat, xatolikka yo'l qo'yilgan deb o'ylashi mumkin, ehtimol, aloqaning uzilishiga olib keladigan ko'zda tutilmagan havola ifodasini tanlashdan kelib chiqadi.

Kichiktoy ham xuddi shunday nuqtai nazarga ega bo'lishi mumkin yoki ular doimo dunyoni o'rganayotganligini hisobga olsak, mushuklar tom ma'noda itlar deb ataladi degan ma'noni anglatishi mumkin. Agar biz hazil qilish niyati kabi pragmatik qatlarni qo'shsak va tinglovchilarga buni ko'rsatish uchun kulish kabi signallarni ko'rib chiqishga imkon bersak, bu gap yangi ma'noga ega bo'ladi - hazil ma'nosi, bu erda noto'g'ri gapirish o'yin-kulgini

bildiradi. Shunday qilib, hazilni etkazishda pragmatik ma'no yoki to'g'ridan-to'g'ri emas, balki maqsadli ma'no muhim ahamiyatga ega.

Tadqiqotning umumiy qoidalari:

Murakkabroq hazillar, shu jumladan og'zaki so'zlar uchun, masalan, "Politsiya 3 yoshli bolani hibsga olishga/dam olishga qarshilik ko'rsatayotgan bolalar bog'chasiga chaqirildi", faqat bitta to'g'ridan-to'g'ri ma'no aloqaning uzilishiga olib kelishi mumkinligini hisobga olib; masalan, 3 yoshli bola nima uchun hibsga olinadi? Biroq, hazil bo'lish niyatini hisobga olsak, ikki ma'noni birlashtirib, uning o'rniga hazilni talqin qilish mumkin.

Latifa kulgili deb talqin qilinishi mumkin bo'lgan aql bovar qilmaydigan yoki noaniq so'zma-so'z ma'nolarni yaratishni o'z ichiga oladi. To'g'ridan-to'g'ri ma'nolar har doim ham o'z-o'zidan etarli bo'lmagan va pragmatik talqinlar yordam beradigan boshqa vaziyatlar ham mavjud.



Bularga da'vo, kinoya va metafora kiradi. Bolalar ikkinchi yoshdan boshlab da'voni, 3 yoshdan 10 yoshgacha turli darajadagi metaforalarni va 4 yoshdan 10 yoshgacha bo'lgan turli darajadagi istehzoni tushunadilar. Hazil tadqiqotlari shuni qo'shimcha qiladiki, bolalar birinchi yil ichidayoq tom ma'nodagi noaniqliklarga nisbatan pragmatikani bilib olishlari mumkin.

Bu erta rivojlanish bir necha omillarga bog'liq bo'lishi mumkin. Birinchidan, kulgu jismoniy va og'zaki shakllarni oladi, bu esa bolalarga og'zaki qobiliyatlari paydo bo'lishidan oldin ham pragmatikani ko'rib chiqishga imkon beradi. Masalan, go'daklar "paypoq" tushunchasini bilishlariga qarab, og'ziga paypoq qo'yishni to'g'ri harakat yoki xato deb bilishlari mumkin edi. Biroq, kulgi bilan birga chaqaloqlar bu harakatni hazil sifatida talqin qilishlari mumkin, bu harakatga hazilning yangi pragmatik ma'nosini beradi. Shunday qilib, pragmatika tilning boshqa jihatlaridan oldin rivojlanishi mumkin.

Amaldagi usul va metodologiyalar.

Bir nechta nazariyalar hazilni qanday qayta ishlashimizni tushuntiradi. Bularga nomuvofiqlik va xulq-atvor nazariyalari kabi pragmatik bo'lmagan nazariyalar va Gricean va Relevans nazariyalari kabi pragmatik nazariyalar kiradi. Mos kelmaslik nazariyalari biz hazilni nomuvofiqliklarda topamiz, bu erda nomuvofiqlik, eng asosiysi, kutilgan narsa va haqiqatda sodir bo'lgan narsa o'rtasidagi nomuvofiqlikdir. Deckers va Kizer nomuvofiqlik hazilni qadrlashni bashorat qilishini sinab ko'rdi. Ishtirokchilarga 0, 11 yoki 22 ta sinovlar berildi, unda ular 90 gramm og'irlikdagi vazni 80 dan 100 grammgacha bo'lgan og'irliklarga solishtirdilar. Keyin

ishtirokchilardan 90 gramm vazni 90, 270 yoki 630 gramm og'irlik bilan solishtirish so'ralgan. Ishtirokchilarning yuz ifodalari hazil uchun kodlangan. Ularning aniqlashicha, sinovdan oldin qancha ko'p hukm chiqarilsa, ishtirokchilar taqqoslash shunchalik kulgili bo'lgan. Bundan tashqari, vazn qanchalik og'irroq bo'lsa yoki kutilgan vazndan uzoqroq bo'lsa, ishtirokchilar taqqoslashni shunchalik kulgili deb topdilar. Deckers va Kizerning ta'kidlashicha, nomuvofiqlikning oshishi hazilga bo'lgan munosabatni oshiradi va bu faqat kutish yaratilgan bo'lsa sodir bo'ladi.

Asosiy natijalar:

Xulq-atvor nazariyalari kognitiv yoki ijtimoiy-kognitiv ishlov berishdan qat'i nazar, hazil qachon qadrlanganligini aniqlash uchun kulgiga qaratilgan. Misol uchun, bir nechta kuzatuvchi tadqiqotchilar chaqaloqlar qachon kulayotganiga e'tibor berish orqali hazilni aniqladilar. Qo'shimcha. Xoika va Axtar chaqaloqlarning nomuvofiq xatti-harakatlari ularning odatiy harakatlaridan ko'ra ko'proq kulgi bilan birga bo'lishini aniqladilar, bu kulgidan ma'lum darajada hazil identifikatori sifatida foydalanish mumkinligini ko'rsatdi.

Yakuniy tahlil va xulosalar:

Xuddi shu nuqtai nazardan, rivojlanish psixologlari ijtimoiy bilishni hazilning muhim qismi deb hisoblashgan. Masalan, hazilni aniqlash va harakat yoki nutq xato emasligini bilish uchun hazil bo'lish niyatini tushunish kerak yoki hech bo'lmaganda harakat yoki gap hazil bo'lishi mumkinligini ko'rsatadigan belgilarga e'tibor berish kerak.

Bolalar hazilning pragmatik ma'nosini kuzatishning bir usuli - bu odam yolg'onga ishonishni xohlaydimi yoki yo'qmi. Leekam 6 yoshdan 9 yoshgacha bo'lgan bolalarni



ertak asosidagi topshiriq bo'yicha sinovdan o'tkazdi, unda bola onasiga yolg'on yoki yolg'on yoki hazil sifatida rasm chizganligini aytdi. Hazilni yolg'ondan ajratgan bolalar so'zlovchining ikkinchi

darajali niyatlarini ham ajratib ko'rsatib, yolg'onning aniq pragmatik ma'nosini aniqlash uchun ikkinchi darajali niyatlarni tushunish muhimligini ta'kidladilar.

References:

1. Andrews, J., Rosenblatt, E., Malkus, U., & Gardner H., Bolalarning metafora va istehzoli so'zlarni xato va yolg'ondan ajratish qobiliyatlari. Muloqot va idrok, 2001.
2. Attardo, S. Suhbat maksimlari va hamkorlikning buzilishi: Hazil sababi. Journal of Pragmatics, 2004.
3. Baron-Koen, S. Normal rivojlanayotgan bolalar va autizmli bolalar tomonidan takliflar va taklif munosabatlarini tushunish. Israd Psixiatriya va tegishli fanlar jurnali, 2000.
4. Hoicka, E. va Axtar N. Latifalarni dastlabki kelib chiqishi. Britaniya Rivojlanish Psixologiyasi jurnali. 2012.